

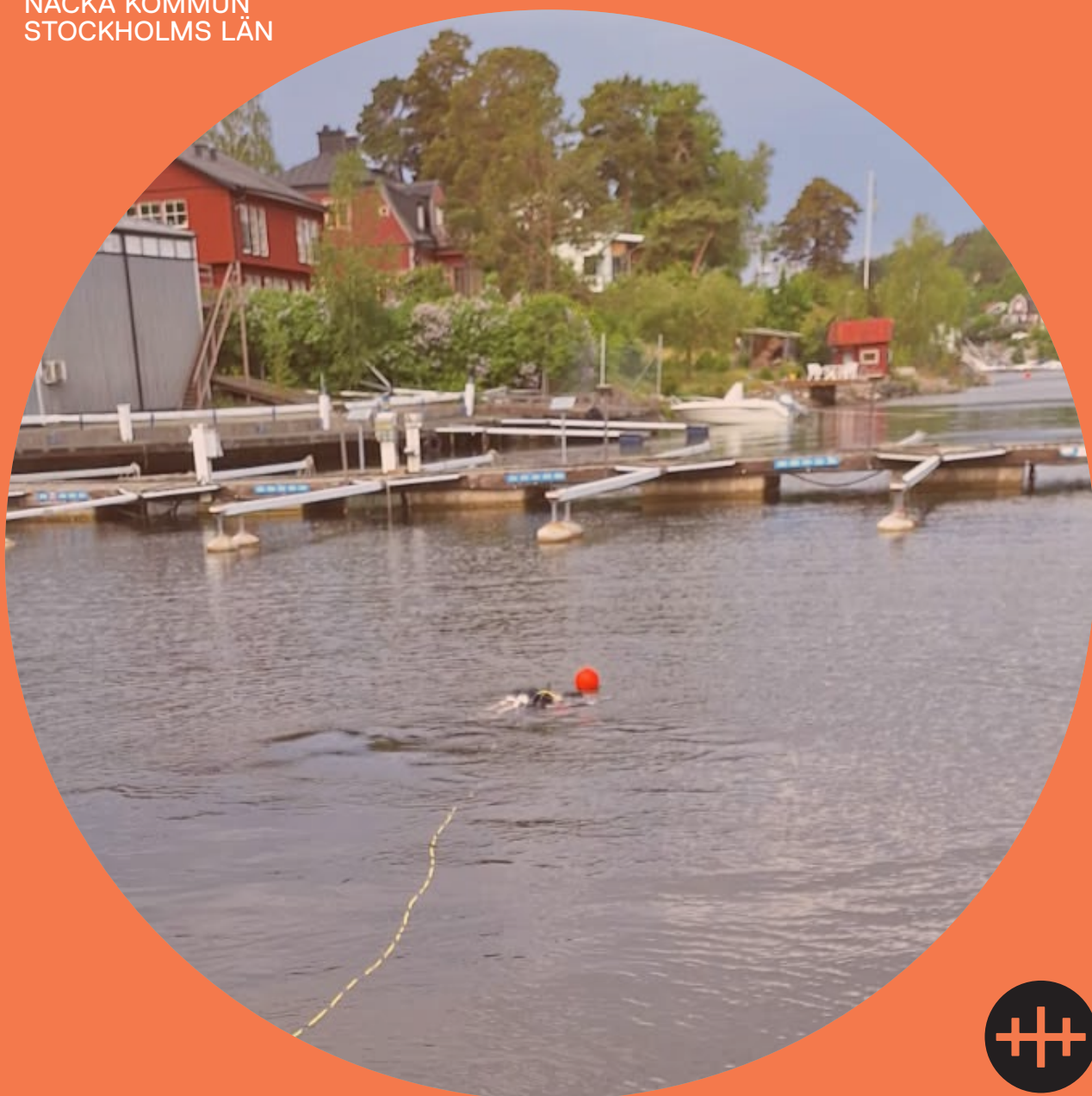
VRAK – MUSEUM OF WRECKS
ARKEOLOGISK RAPPORT 2025:6

EN EKA I SÅGTORP

MARINARKEOLOGISK UTREDNING INOM FASTIGHETEN ERSTAVIK 25:38

LÄMNINGSNUMMER L2024:5458

NACKA SOCKEN
NACKA KOMMUN
STOCKHOLMS LÄN

VRAK
MUSEUM OF
WRECKS

MARCO ALÍ

en del av STATENS MARITIMA OCH TRANSPORTHISTORISKA MUSEER

VRAK – MUSEUM OF WRECKS
ARKEOLOGISK RAPPORT 2025:6

EN EKA I SÅGTORP

MARINARKEOLOGISK UTREDNING INOM FASTIGHETEN ERSTAVIK 25:38

LÄMNINGSNUMMER L2024:5458

NACKA SOCKEN
NACKA KOMMUN
STOCKHOLMS LÄN

MARCO ALÍ

Vrak – Museum of Wrecks
en del av Statens maritima
och transporthistoriska museer

P.O. Box 27131
SE-102 52 Stockholm
Tel 08 519 549 00

www.vrak.se
www.smtm.se

Statens maritima och transporthistoriska museer
är miljöcertifierade enligt ISO 14001.

2025 Vrak – Museum of Wrecks
Arkeologisk rapport 2025:6

Layout: Typoform

Omslagsbild: Dykare i vattnet ovanför lämningen som skall dykbesiktigas.

Foto: Mikael Fredholm, SMTM (Digitalt museum VK.V 0358).

Upphovsrätt, där inget annat anges, enligt Publik Licens 4.0 (CC BY),
<http://creativecommons.org/licenses/by/4.0>.

Lantmäteriets kartor omfattas inte av ovanstående licensiering.

INNEHÅLL

Sammanfattning	6
Bakgrund	8
Syfte och metod	9
Topografi och kulturmiljö	10
Tidigare undersökningar	12
Genomförande och resultat	13
Diskussion och slutsats	15
Referenser	16
Tekniska och administrativa uppgifter	17

SAMMANFATTNING

I juni 2025 utförde Statens maritima och transport-historiska museer (SMTM) en arkeologisk utredning av fartygslämningen L2024:5458 efter beslut av länsstyrelsen i Stockholm.

Bakgrunden var att en vatten/avloppsledning planeras att förläggas i Duvnäsvisken av Duvnäs Utveckling AB.

Fartygslämningen L2024:5458 visade sig vara av en mindre klinkbyggd eka i trä som vilar upp och ned på botten. Spår av runda kopparnitar, samt modernare underredsbehandling med blymönja har påträffats på lämningen. SMTM bedömer att L2024:5458 har byggts, använts och förlist efter 1850 och utgör därmed inte fornlämning utan en Övrig kulturhistorisk lämning.

FIGUR 1. Karta över L2024:5458:s position. Utsnitt ur GSD Terrängkartan, Lantmäteriet. Licensierad CC0, bearbetat av Ivan Šantić Ljubetić och Marco Alí, SMTM.

BAKGRUND

Duvnäs Utveckling AB planerar att förlägga en vatten/avloppsledning i Duvnäsvisken, inom fastigheten Erstavik 25:38. Vid en sjömätning utförd i april 2024 utförd av Sitowise AB på uppdrag av Nacka kommun påträffades en fartygslämning (L2024:5458) i nära anslutning till den planerade ledningen (Fornsök/KMR).

Länsstyrelsen i Stockholm beslutade att låta Statens maritima och transporthistoriska museer (SMTM) utföra en marinarkeologisk utredning enligt 2 kap. kap. 11 § KML (länsstyrelsens beslut dnr 22095-2025, daterat 9 maj 2025). Fältundersökningen inom ramen för utredningen genomfördes 4 juni 2025.

SYFTE OCH METOD

Syftet med den arkeologiska utredningen var att bedöma antikvarisk status för fartygslämningen L2024:5458. Resultaten från utredningen ska kunna användas vid Länsstyrelsens fortsatta tillståndsprövning och utgöra underlag inför eventuella kommande arkeologiska åtgärder.

Resultaten ska också kunna användas som underlag i företagarens planering.

Vrakplatsen har besiktigats av dykande marin-
arkeologer som har dokumenterat vraket via
fotografering och tidsbestämt vraket.

TOPOGRAFI OCH KULTURMILJÖ

Skurusundet är en smal farbar vattenled som kopplar samman Baggensfjärden med Stockholms yttre hamninlopp/Halvkakssundet. I den nordvästra delen av Skurusundet finns Duvnäsvisken. Fram till för 2000 år sedan var detta en farbar led in till nuvarande Mälaren (SGU:s strandförskjutningsmodell).

På den norra sidan av Duvnäsvisken finns Duvnäs gård. På platsen skall ett tegelbruk ha upprättats redan på mitten av 1400-talet, då gården levererade tegel till befästningsarbeten i Stockholm (Rundkvist 2021:2). Norr om Duvnäs gård på Duvnäs holme finns på de äldsta historiska kartorna ett tegelbruk och ett bostadshus för tegelbrukets ägare. Senare har en sjökrog upp-

rättats i samma bostadshus. Idag är byggnaden en privatägd villa (Hansson & Fredholm 2014:6).

På en karta över Duvnäsvisken från 1774 (figur 2) kan man notera att på den södra sidan av viken finns ett torp, Sågtorpet (idag kallas området för Sågtorp) med en liten stuga vid vattnet. På en senare karta från år 1782 ser man att sågtorpets lilla stuga vid vattnet är försedd med en brygga.

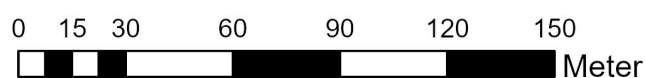
Vid mitten av 1800-talet fick området Sågtorp en skola, ett ålderdoms hem och ett kommunall kontor. Idag är Sågtorp tillsammans med Duvnäs ett villaområde där även flera båtklubbar finns.

Fartygslämningen L2024:5458 ligger idag på sjöbottnen mellan två bryggor hörande till Morningside Marina.

FIGUR 2. Karta över Duvnäsvisken från 1772. Utsnitt ur lantmäteriets historiska kartor, Lantmäteriet. Licensierad CC0, bearbetad av Ivan Šantić Ljubetić och Marco Ali, SMTM.

Fornsök/KMR		Fornlämning
Antikvarisk bedömning		Övrig kulturhistorisk lämning & Möjlig fornlämning
Ingen antikvarisk bedömning & Ej kulturhistorisk lämning		

TIDIGARE UNDERSÖKNINGAR

På den norra sidan av Duvnäs har arkeologiska forskningsundersökningar av en artificiell plattform skett vid olika tillfällen. Den senaste företogs under våren 2021 där arkeologer grävde ett provschakt ovanpå plattformen. Flera föremål hittades som kunde dateras från 1560-talet och framåt. Plattformen tolkades som ett fundament till en större byggnad av trä (Rundkvist 2021:1-15).

De enda dokumenterade marinarkeologiska undersökning som skett i närområdet är en arkeologisk förstudie som genomfördes 2013 av Sjöhistoriska museet (nuvarande SMTM) inför förläggning av en sjökabel mellan Duvnäsudde och Sågtorp (Hansson & Fredholm 2014).

Vid undersökningen karterades ett område på 100 x 200 meter med hjälp av side scan sonar. Två fartygslämningar påträffades (L2013:8735 & L2013:8736), liksom även ett kulturlager och en trolig ballasthög. Fartygslämningarna dykbesiktigades och bedömdes utgöra övriga kulturhistoriska lämningar. Kulturlagret var beläget vid norra landfästet invid Duvnäs gård. En provgrop grävdes. Lagret innehöll handslaget tegel som delvis tolkades härröra från den medeltida tegelugnen vid Duvnäs. Här fanns även keramik av 1700-talstyp och fragment av seltzerkrus från 1800-tal. Lagret bedömdes utgöra Övrig kulturhistorisk lämning (Hansson & Fredholm 2014:6-11). Ballasthögen kunde inte bestämmas närmare.

GENOMFÖRANDE OCH RESULTAT

Den 4 juni 2025 har marinarkeologer från SMTM dykt och besiktigat fartygslämningen L2024:5458. Vraket visade sig vara en cirka fyra meter lång klinkbyggd eka byggd i trä. Det ligger upp och ned och är nedsjunken i botten, som här består av ett tjockt lager mjuk dy. Skrovet är till större delen intakt och endast akterpartiet är utfallet. Vraket har haft en platt akterspegel som nu är borta

(inga spår av denna iaktogs i området). På förstäven noterades korrosionsspår av en skyddsskena av järn som fästs med runda kopparnitar (fig. 3). Skenan är idag borta. Spår blymönja samt vit bottenfärg noterades utvändigt på vraket (fig. 4).

Två meter väst om vraket löper en sjökabel som sträcker sig i nord-sydlig riktning.

FIGUR 3. Vrakets förstäv sett ovanifrån. På den vänstra sidan av stäven syns spår efter en rund kopparnit.
Foto: Marco Ali , SMTM (Digitalt museum: VK.V 0356).

FIGUR 4. Vrakets babordssida samt förstäv. På bordläggningen finns spår av blymönja samt vit bottenfärg.
Foto: Marco Ali, SMTM (Digitalt museum: VK.V 0357).

DISKUSSION OCH SLUTSATS

Spår av olika lager underredsbehandling har påträffats på fartygslämningen L2024:5458. På den förliga delen av vraket finns utvändigt tydliga spår av blymönja som sedan målats över med en modernare vit färg.

Blymönja började användas som behandling mot fukt och röta vid mitten av 1800-talet.

I och med förekomsten av blymönja samt flera lager av morden bottenfärg så bedömer SMTM att fartygslämningen har byggts, använts och förlist efter 1850 och den utgör därmed inte fornlämning utan en Övrig kulturhistorisk lämning.

REFERENSER

Tryckta källor

Hansson, J. & Fredholm, M. (2014). Sjökabel mellan Sångtorp och Duvnäsudde: arkeologisk förstudie, Nacka socken, Nacka kommun, Södermanland. Stockholm: Sjöhistoriska museet
Tillgänglig on-line: https://www.vrak.se/globalassets/dokument/marinarkeologi/rapporter/2014/t_vrak_rapport_2014_4_sjokabel-mellan-sagtorp-och-duvnasudde.pdf

Rundkvist, Martin (2021). *Arkeologiska undersökningar på Duvnäsplattformen våren 2021*. Rapport. Tillgänglig on-line: <https://archive.org/details/duvnas-2021-rapport>

Otryckta källor

Internetkällor

Fornsök/KMR: <https://app.raa.se/open/fornsok/>

Lantmäteriets historiska kartarkiv:
<https://etjanster.lantmateriet.se/historiskakartor>

Transportstyrelsen Rekommendationer till båtägare: Rekommendationer till båtägare, båtklubbar och andra verksamhetsutövare

Sveriges geologiska institutionens strandförskjutningsmodell:
<https://apps.sgu.se/kartvisare/kartvisare-strandförskjutningsmodell.html>

Kartor

Lantmäteriet, GSD Terrängkartan

Historiska kartor

Lantmäteriet, Duvnäs 1782. Akt: 01-nac-9.

TEKNISKA OCH ADMINISTRATIVA UPPGIFTER

Statens maritima och transporthistoriska museers (SMTM) dnr:5.2-2025-855

Länsstyrelsens dnr, beslutsdatum: 22095-2025, 2025-05-09

Fornreg uppdragsnummer: 202500630

Lämningsnr: L2024:5458

SMTM projektnr: 2081230

SMTM projektledare: Marco Alí

Orsak till utredningen: VA-ledning planerad att förläggas i området

Uppdragsgivare: Duvnäs Utveckling AB

Undersökningstyp: Marinarkeologisk utredning

Undersökningstid: 2025-06-04

Plats/Fastighet: Sågtorp/Erstavik 25:38

Socken: Nacka

Kommun: Nacka

Län: Stockholm

Landskap: Södermanland

Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Koordinater för utredningens sydvästra hörn: N 6577720, E 682832

Vattendjup: 5 meter

Dokumentationshandlingar:

Rapporten förvaras digitalt på Riksantikvarieämbetets webbplats Forndok.

Digitalt dokumentationsmaterial: Video, stillbildsfotografier och digitala ritningar

förvaras digitalt på Statens maritima och transporthistoriska museers servrar.

Vid den digitala hanteringen av dokumentationsmaterialet och rapportframställningen

har följande programvaror använts: Esri ArcGis Pro, Microsoft Word, Photo Shop.

Fotografier: 3 st. fotografier arkiveras i databasen PRIMUS på Statens maritima

och transporthistoriska museer. Fotonr: VK.V 0356-0358.

GIS/mätdata: arkiveras på Statens maritima och transporthistoriska museers servrar.

Fynd: Inga fynd tillvaratogs.

Deltagarförteckning SMTM

Personal i fält: Marco Alí, Mikael Fredholm och Håkan Altrock.

EN EKA I SÅGTORP

I juni 2025 utförde Statens maritima och transport-historiska museer (SMTM) en arkeologisk utredning av fartygslämningen L2024:5458 efter beslut av länsstyrelsen i Stockholm.

Bakgrunden var att en vatten/avloppsledning planeras att förläggas i Duvnäsvisken av Duvnäs Utveckling AB.

Fartygslämningen L2024:5458 visade sig vara av en mindre klinkbyggd eka i trä som vilar upp och ned på botten. Spår av runda kopparnitar, samt modernare underredsbehandling med blymönja har påträffats på lämningen. SMTM bedömer att L2024:5458 har byggts, använts och förlist efter 1850 och utgör därmed inte fornlämning utan en Övrig kulturhistorisk lämning.